

Safijovci (1501-1736)

- na konci 15. století se na politické scéně objevilo bojovné bratrstvo ze severozápadního Íránu a z východní Anatólie –turkičtí jezdci, hlavní stan měli v Ardabílu, šiitský dervíšský řád

- militantní, prvky sufismu a kultu světců

Safijovci – ta skupina z Ardabílu, název získali podle Šejcha **Safiho (ad-dín)** („čisté víry“ **1252-1334**)

- rané dějiny Safijovců jsou problematické, pravděpodobným nástupcem Safiho byl **Sadreddín (1334-1391)** – zorganizoval bratrstvo, založena na kmenových svazcích; seskupování kmenů (*ojmáq*) – oddanost vojenskému a duchovnímu odkazu imáma Alího

Šejch Džunajd (1447-1460) – původ od Alího; *pír* – představení kmene, nedotknutelní, bezmezně jim lidé oddáni; pod jeho vedením se Safijovci spojili s Turky z rodu **Bílého Berana (Aq Qojunlu)**

- význačnou silou, která se spojila se Safijovci, byli turkičtí **Qezelbaši/ Qizilbaši** (Rudohlaví – nosili červené čepice) – organizovaná vojenská síla šejcha **Hajdara**

Ismá'íl (1501-1524)– **1499** rozšířil postupně safijovský vliv na úkor Aq Qojunlu, byl vnukem **Uzun Hasana (1453-1478)**, velkého náčelníka Bílých beranů, syn Hajdara

1501 – dobyl **Tabríz**, staré hlavní město Seldžuků, prohlásil se šáhem; prohlásil hlavním náboženstvím **šú 12 imámů**

- Ismáíl dobyl vlastní Írán (*Írán zamín*), **1500** - podkavkazí a území původní sásánovské říše, včetně Mezopotámie a Bagdádu; porazil zbytek Bílých beranů a Uzbeky (původně byli v Transoxanii a Chorásánu Timurovci, ale turecká dynastie **Šajbán** dobyla jejich území) na východě, zaváděl nekompromisně šiismus

- Írán rozdělen na V – Timurovci a Z – Ismáíl – Timurovci ztratili střední Asii, zbyl jim Afghánistán a Chorásán – **1508** – poslední timurovský chán před Šajbánovci utekl k Ismáílovi, tím skončil timurovský vliv v Íránu

1510 – **bitva u Marvu** - Ismáíl porazil šajbánovského chána Muhammada a zmocnil se zbytku timurovského území až k Mughalům

- snaha rozšiřovat šíismus do Anatólie = Osmané (**Selim I. Yavuz** „Krutý“- tvrdý sunnita, potlačoval šíu) – **1514** – *bitva na Čaldiránské pláni* SZ od Tabrízu u Vanského jezera – porážka Osmany, po této bitvě ustaveny osmansko-safíjovské hranice – šlo o zakavkazské úrodné oblasti a Irák

- Ismáíl začal nezřízeně pít, následovaly války mezi Safíjovci a Osmany

Tahmásp I. (1524-1576) – V pod nátlakem Uzbeků; Z pod tlakem Osmanů – 3 tažení Osmanů proti Persii: 1.1534-1536 – ztráta Mezopotámie; poslední tažení skončilo *mírem v Amasji 1555*, kterým bylo uzavřeno první období turecko-perských válek; přenesl sídlo z Tabrízu do Qazvínu, po jeho smrti chaos a střídání panovníků na trůně: **Ismáíl II. Ukrutný (1576-77)** a **Muhammad Chodábende (1577-81)** – 1580 vypuklo odbojné hnutí v Chorásánu:

Abbás I. Veliký (1587-1629) – tvůrčí období safíjovské éry

Reformy: 1. vojenství – vydal výzvu všem Qizilbašům - *šáh-seván* =družina oddaných dvořanů - šáhsevánů; zavádění střelných zbraní, dělostřelectvo (*tufendži*) = Angličan Robert Sherley, mušketýři (*topdži*) jako protiváha osmanským janičářům

- jádro armády tvořili výlučně qizilbaši, již za Tahmáspa do armády Gruzínci a Arménci (*qullam, ghulámán*) - podobné janičářům

1598 – sídelní město Isfahán

2. státní správa – převáděl pozemky Qizilbašů pod státní dozor nebo rozdával pozemky jako léna (*tujúl*)

Afšárové a Qádžárové – kmeny

3. architektura – výstavba v Isfahánu, Královská mešita (*masdžed-e šáh*) – *mejdán-e šáh*, Lotfolláhova mešita, Alí qapu (vznešená brána), pavilon *Čehel sotún*, pavilony, zahrady

1590 - mír s Osmany; boj s narůstajícím vlivem Uzbeků - ovládali Chorásán, Herát, Transoxanii = Abbás udeřil **1598** - dobyl Herát a Chorásán; **1622** - dobyl na Mughalech Qandahár; **1623** - dobyl na Osmaneč posvátná šíitská místa v Iráku a Bagdád (Safíjovcům zůstal až do r. 1638); 2. O-P válka: 1602-1627

- získal Hormuz, založen přístav Bandar-e Abbás

- vznikla tzv. *isfahánská škola* – **Mír Dámád, Mollá Sadrá** – skloubení Avicenny, sufismu a

šaríy, Suhravardího,...

-po smrti Abbáse = úpadek a stagnace; záliba v alkoholu= nezřízené pitky, které byly součástí rituálů u Qezelbašů, navazovaly na perskou tradici boje a hodokvasu (*razm o bazm*)

17. století - ve znamení pozvolného úpadku safíjovské říše:

Safí I. (1629-1642)- boje s Osmany = 3. O-P válka: 1630-1638; boje s Uzbeky (nová dynastie **Džánovci**): **Murád IV.** konal výpravy proti Iráku a získal jej 1638(39) – smlouva v Zohábu – vytyčila osmansko-perskou hranici mezi Íránem a Irákem v dnešní podobě, dostal se na Kavkaz a zabral Tabríz

Abbás II. (1642-1666) - jisté oživení, dobyl Qandahár; první srážky s Ruskem, které pronikalo na Kavkaz

Solejmán (1666-1694) –1668 – vpadl do Mázandaránu **Stěnka Razin**, vůdce donských kozáků

Organizace safíjovské moci: - v čele státu stál šáh – současně hlavou náboženského řádu — smyslem bylo šířit uctívání šejcha a jeho předků (Alího a imámů)

– státní správa rozdělena na vojenské úřady – v čele Qizilbaši, a civilní úřady – v čele Íránci

– po šáhovi měl moc *wakíl* – *amír al-umará'*, měli léna, náčelníci armády; civilní administrativu vedl *wazír*; soudnictví - *qází*

- za Safíjovců získali velikou moc šiiťští duchovní např. Mohammad Báqer Madžlesí

Soltán Hosejn (1694-1722)- oblíbenec své pratety Marjam Bégam, která vládla harému; Hosejn snadno manipulovatelný, fánatický šíita

- náboženská horlivost šáha Hosejna vyhovovala Madžlesímu = mnoho zákazů (alkohol, prostituce,...)

poč. 18. st. vpád afghánských kmenů z Qandaháru = **afghánská revolta, povstání:**

Mír Veis - sunnita, z kmene **ghalzaj** pocházel z Qandaháru, vládl Gruzíнец Gurgín chán; 1709 zabil Veis gruzínského guvernéra; postupně povstávaly kmeny z dalších oblastí

Mahmúd - 1722 do Isfahánu, dal sekorunovat íránským šáhem, nicméně v Qazvínu se šáhem nechal prohlásit i **Tahmásp II.**, syn Soltána Hosejna - rozpad Íránu na safíjovskou a

afghánskou část = SZ - safíjovský; V+JV - afghánský

- po úspěšné afghánské revoltě proti šáhovi, se šance chopili i osmanští Turci, kteří zabrali Tabríz, Kermánšáh a Hamadán; dále car Petr Veliký (1689-1725) =zabral jih Kaspického moře (Mázandarán, Gílán,Asterábád), Šírván (Ázerbajdžán) a Dagestán = **1724** - dohoda o rozdělení SZ Íránu mezi Rusko a Osmanskou říši: Dagestán, Šírván - Rusové; území ke Kermánšáhu - Osmané; od Kermánšáhu na východ - Tahmásp

Ašraf – nástupce Mahmúda v Isfahánu, na příkaz Ašrafa masakrování šiitě;chaotické situace využil **Náder Qolí**, z qizilbašského kmene Afšárů;podmanil si Chorásán

1726 - připojil se k **Tahmáspovi II. (1722-1732)**- dobyli hlavní město Chorásánu Mašhad; **Náder Tahmásp Qolí Chán** - Tahmáspův otrok - považováno za čest- reformoval perskou armádu

1729 dobyl zpět Isfahán a Tahmásp byl opět šáhem

1732 - **Abbás III. (1732-1736)** fakticky vládne Náder již pod titulem Náder chán;

1735 porazil Náder Osmany u Jerevanu

1736 - umírá Abbás a Náder chán svolává na Mughanskou planinu sněm=**Náder** korunován na **šáha**

1737 - likvidace afghánského panství;**1738** - vpadl do Indie a vyplenil Dillí, ukradl paví trůn, který byl po jeho smrti rozbit;**1740** - získal území Uzbeků na východě = Mešhed sídelní město

1741 - spáchán nezdařený atentát = zavedena hrůzovláda, pak zosnováno spiknutí proti Náderovi - **1747** - **zavražděn**

Írán po smrti Nádera

- anarchie, rozpad říše dle kmenů – 2. pol. 18. st. = období kmenových povstání

Alí Qolí = Šáh Ádel – krátká vláda

- na V Afghánci = **Ahmad chán = Durrání** – dobyl Sindh, Paňdžáb, Kašmír, Chorásán

Zandovci, Afšárovci, Qádžárovci - kmenové revolty

Ismáíl III. – sesadil jej zandovec **Karím Chán Zand**; hl. město Šíráz

- války mezi Zandy a Qádžáry:**Áqá Mohammad Chán Qádžár X Lotf Alí Zand**

Áqá Mohammad – zvítězil, 1786 dobyl Teherán, hlavní město

1794 – založena dynastie Qádžárovců:1797/98 – **Fath Alí Šáh** – korunovace na šáha Persie